

**Els mitjans
econòmics del
Sindicat de Fora
(segles XV-XVI)**

Guillem Morro Veny

Mayurqa
(2001), 27:
105-131

ELS MITJANS ECONÒMICS DEL SINDICAT DE FORA (SEGLES XV-XVI)

Guillem Morro Veny

RESUM: l'objectiu d'aquest article és l'estudi de les finances i dels mitjans econòmics del Sindicat de Fora durant els segles XIV-XVI. El Sindicat tenia dret a percebre una part alíquota dels fons monetaris de la Universitat del regne de Mallorca, però la percepció regular d'aquesta quota quasi sempre fou difícil i insuficient a causa del control que sobre els diners públics exercien els jurats del Regne, per això, el Sindicat va haver de recórrer a l'endeutament i a les contribucions directes —talles— per finançar-se. En el nostre estudi provam que la facultat del Sindicat per recol·lectar talles a la Part Forana fou essencial no solament per cobrir les seves necessitats econòmiques, sinó per assegurar la pròpia pervivència. Finalment, exposam unes breus consideracions sobre la figura, la trajectòria i les atribucions dels síndics clavaris.

ABSTRACT: the aim of this article is the study of the finances and the economic mediums of the *Sindicat de fora* during the XIV-XV centuries. The *Sindicat* perceived its proportional share from the monetary funds of the Kingdom of Majorca. However, the perception of this share was almost always difficult because the *Jurats* of the Kingdom held a strong control over the public money. Consequently, the *Sindicat* had to get into debt and to put direct taxes —*talles*— in order to cover their expenses. Our study shows that the faculty of the *Sindicat's* Council to collect *talles* from the *Part Forana* was essential not only to meet the *Sindicat's* expenses but to guarantee their own survival. Finally, we give a short reflection on the figure, the political career and the powers of the *síndics clavaris* (members of the *Sindicat*).

El Sindicat durant el segle XIV: evolució política i fons de finançament

El Sindicat de fora, la institució més genuïna del regne de Mallorca, neix arran de les sentències arbitrals pronunciades per Sanç I el 1315.¹

El Sindicat, com a corporació representativa de la part forana de Mallorca, té una comesa fonamental: la promoció i la defensa dels interessos de la ruralia mallorquina, representada pels municipis forans de l'illa, enfront dels interessos de l'oligarquia ciutadana instal·lada a l'entorn del poder, la qual pugna pel control del règim electoral i copa els recursos financers del Regne. Les esmentades sentències tindran una enorme transcendència en l'esdevenir històric del Regne, ja que configuren una articulació politicoinstitucional amb dos ens que tenen representació i poder, d'una banda el Consell

¹ En realitat dues sentències i un acte de sobreseïment es conserven a l'Arxiu del Regne de Mallorca, sota la referència ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, folis 1r-7v; ARM Còdex 15, *Sindicat de fora*, folis 4r-10v (aquesta última, reproducció de la primera, només conté la sentència pròpiament dita, no els capítols formulats pels síndics).

de la Ciutat i la Juraria, i de l'altra, el Consell del Sindicat de les viles foranes, que, malgrat que roman subordinat al primer, temps a venir, es convertirà en el portaveu reivindicatiu dels municipis forans i en un òrgan de govern supramunicipal, amb una evolució que en els moments més tensos de la relació amb l'administració ciutadana el durà a sol·licitar, davant la Cort reial, la completa separació política i administrativa de la Part Forana respecte del govern de la Ciutat.²

Una de les esmentades sentències disposa que quan el Consell i els jurats de Ciutat hagin d'aprovar ordinacions i adoptar resolucions d'abast insular hauran de convocar, preceptivament, una comissió integrada per deu prohoms forans «magis ydoneos et sufficientes» que participaran en el Consell General. Per tal de dotar els forans d'un instrument adient i fer efectiva la seva participació, la sentència de 23 de juliol de 1315 disposa l'elecció anual dels deu síndics «ex collegio et corpore eorum decem probos homines» que conjuntament amb els jurats de la Ciutat tractaran els assumptes d'interès general. L'esmentada comissió de deu síndics seria elegida segons criteris de representativitat «et dicti decem probi homines eligantur tam de habitatoribus plani quam de habitatoribus montanearum». La transcendència de les sentències arbitrals dictades pel rei Sanç es justifica pel fet d'haver dotat el Sindicat d'un reconeixement i d'una personalitat jurídica. No és el meu propòsit analitzar els onze capítols presentats pels forans i que motivaren les esmentades sentències, sinó veure només aquells aspectes relacionats amb la contribució del Sindicat a les càrregues comunes i els seus recursos financers.³

Al llarg dels segles baixmedievals i de l'Edat Moderna la qüestió que provocà la majoria d'enfrontaments, litigis i tensions entre el Sindicat i l'administració ciutadana fou l'aportació dinerària de la Part Forana a les contribucions universals del Regne. El punt de fricció s'establia en el coeficient contributiu. L'oligarquia dirigent ciutadana en reiterades ocasions intentà que l'aportació de les viles a les despeses comunitàries es fes d'acord amb el nombre de contribuents. Atès que el nombre d'habitants a la Part Forana fou sempre superior al de la Ciutat, la conclusió de tal pretensió era òbvia. Per contra, el Sindicat sempre es va resistir i va apel·lar, reiteradament, al seu patrimoni legal i als privilegis, interpretant que la pretensió ciutadana era injusta i no conforme a dret. La posició del Sindicat sempre fou diàfana: les viles només restaven obligades a contribuir en un terç del líquid imposable en les contribucions universals tant ordinàries com extraordinàries. De manera anàloga, s'ha considerat que si la Part Forana havia fixat en un terç el límit de la seva aportació a les càrregues comunes, els recursos provinents dels fons públics destinats al manteniment del Sindicat, als costs d'ambaixada, dietes i altres despeses inherents a l'activitat pública costejades pel Sindicat havia de ser el mateix percentatge, és a dir, un terç. La realitat, emperò, és molt més complexa i cal advertir del perill d'incórrer en simplificacions que no consonen gaire amb allò que ens revela la documentació dels arxius.

² Sol·licitud feta davant la reina Maria —lloctinent general de Catalunya i Mallorca des de 1436— per l'octubre de 1451 en plena efervescència revolucionària (ACA, Cancelleria [Majoricarum] 3209, folis 140r-141r; MORRO, G. *Mallorca a mitjan segle XV; el Sindicat i l'alçament forà*, Palma, 1997, pàg. 307-322. Sol·licitud reiterada davant el monarca Joan II el 1459 (ARM, AH 6649, s/f; ARM 4796, s/f). La separació política i administrativa es tornà a plantejar el 1601 i el 1646 (PLANAS, A., *El Sindicat de fora*, Palma, 1995, pàg. 88 i 89).

³ Les sentències de 1315 compten nombroses referències historiogràfiques. Entre els estudis més exhaustius ressenyam el d'Álvaro Santamaria *Sobre la institucionalización de las asambleas representativas de Mallorca* a AHDE (1980) pàg. 279-202; el de Pau Cateura *Política y finanzas bajo Pedro IV de Aragón* (1982), pàg. 199-203 i Antonio Planas *El Sindicat de fora*, pàg. 56-58 i 327-337.

Tradicionalment s'ha considerat que l'aplicació del referit coeficient contributiu d'un terç aplicable a la Part Forana obeïa a un sistema proporcional fonamentat en una valoració dels béns patrimonials de cada part. Sembla coherent, per tant, que la contribució s'ajustàs als béns posseïts, ara bé, va existir cap mena d'inventari previ a les sentències de 1315 que justificàs els esmentats coeficients d'un terç per a les viles i dos terços per a la Ciutat? Sembla que no. Sigui com sigui, la documentació conservada dels segles XIII i XIV no n'ha deixat cap rastre, llavors podria pensar-se si tals coeficients s'haurien aplicat segons l'aportació contributiva de cada una de les parts. Tot i que aquest últim supòsit sembla més acceptable, cal dir que la resposta no és senzilla. D'una banda, el 1315 no existia al regne de Mallorca la Consignació⁴ ni cap organisme similar que registràs les aportacions contributives i permetés la confecció de balanços anuals. Precisament un dels aspectes més rellevants de la històrica sentència era l'establiment d'un mecanisme que regulàs l'equitativa distribució dels ingressos fiscals i determinàs els conceptes de despesa amb càrrec a l'erari públic. Altrament, una de les peticions dels prohoms forans pretenia la fiscalització administrativa dels jurats de la Ciutat: «Item demanan e requeren axí com poden que com los iurats qui cumplit han lur offici del any seu, reten en la fi del dit any comta e rahó de aquelles coses que despeses han per rahó de llur offici.»⁵ En l'exercici d'aquest control, hi serien presents els prohoms forans. La petició obtingué una resposta favorable: «Dicimus et declaramus quod in redditione compotorum quam faciant iurati in fine offici eorum intersint aliqui proceres de forensibus.»⁶

La conclusió del que hem ressenyat no ofereix dubtes: el 1315 no existia un sistema de control dels ingressos fiscals, via impositcions o altres impostos directes, que permetés un arqueig anual dels ingressos i les despeses i, menys encara, un coneixement precís de la gestió administrativa dels jurats per part dels prohoms forans; llavors la pregunta és la següent: és assumible que sense tenir un coneixement exacte del muntant d'ingressos aportat per cada part —Ciutat i viles— la Part Forana fixàs —o acceptàs— el coeficient d'un terç basat en quelcom —muntant d'imposts aportats— que realment desconeixia o almenys no coneixia amb exactitud? Convé, en primer lloc, tornar a la sentència de 1315 per tal de cercar-hi elements de clarificació. El capítol quart —petició dels forans— diu el següent: «Item demanen e requeren que de qualque ordinació que sia feta comunament dege als dits prohòmens de fora esser dada e atorgada la terça part de çò que ells meten en la dita ordinatio per tal que d'aquell terç pusquen reffer e adobar les vyies e les carreres, els ponts e les fonts, els aljubs a aquells prohòmens necessaris e a aquells que han mester refectió e reparació.»⁷ Veiem, doncs, que el que aquí es demana no és la fixació d'un terç en les aportacions comunitàries, sinó que quan s'imposi alguna contribució universal «ordinatio feta comunament» en la qual els forans hauran de contribuir, del muntant de llur contribució, en reverteixi un terç per sufragar obres públiques de la Part Forana. La pregunta següent seria, doncs, d'on prové la fixació de la quota d'un terç? La mateixa sentència ens dóna la resposta: «Axí com lo molt alt senyor rey En Jacme de bona memòria rey de Mallorques ja havia ordenat.» Llavors el terç demanat no prové d'un mòdul preestablert segons un sistema proporcional fonamentat en el muntant de les aportacions

⁴ Organisme creat al segle XV que rebia els fons procedents dels impostos i de les contribucions municipals destinats al pagament de les pensions als creditors censalistes.

⁵ ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, foli 3v.

⁶ ARM, Còdex 15, *Sindicat de fora*, foli 5v.

⁷ ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, foli 2v.

tributàries, sinó d'una disposició reial de Jaume II. Efectivament, el monarca mallorquí, una vegada restablert al tron, imposà una cisa que tingué nou anys de duració —1300-1309. L'esmentat impost s'inscriví en el programa de fiscalitat promogut per la Corona mallorquina i tenia una doble dimensió. D'una banda la indemnització imposada als mallorquins per l'escàs o el nul entusiasme que havien mostrat en la defensa dels drets de Jaume II durant els fets de 1285 i, d'altra banda, la promoció d'obres públiques i de colonització agrària.⁸ El rei havia disposat que una tercera part de la cisa es lliuràs a la Universitat i la resta a l'erari reial, això no obstant, hi ha indicis documentats que durant el període de recaptació —1300-1309— un terç de l'esmentada cisa va revertir a les mateixes viles perquè, aquestes, disposassin de fons amb què cobrir els costs de les obres públiques, previstes a les ordinacions, específicament d'aquelles que, com les places, els carrers, els pous, els aljubs, les basses..., eren d'ús públic i els costs de les quals no estaven prevists a les esmentades ordinacions de 1300; aquestes sols havien previst la instrumentació d'un sistema de crèdit privat perquè els nous pobladors poguessin costejar-se la terra i construir-se la casa. La mateixa sentència corrobora el que hem exposat: «Item demanen e requeren aquella terça part que.l senyor rey En Jacme de bona memòria donà e assignà a cascun loch de la illa fora les portes, de la cisa que fo ordonada per VIII anys en la terra.»⁹ El rei sentencià d'acord amb la pretensió dels forans «quod de communi subsidio quod levatur de eo quod tangit forenses concedatur eis tertia pars pro reparatione itinerum, pontium, fontium et aljuporum...», és a dir, dels subsidis comuns la Part Forana podria retenir-se'n el terç de la part amb què hi contribuiria i això per tal de costejar o reparar obres públiques dins la ruralia. Resta evident, doncs, que tal concessió està en línia amb l'ordinació reial de 1300 i no constituïa cap novetat. El que sí que interpretam com un aspecte innovador és el que atorga capacitat als forans per sufragar, dels subsidis comuns, altres obres o negocis si així ho fa la Ciutat: «Dicimus, pronuntiamus et declaramus quod si civitatenses de dicto communi subsidio aliquid recipient de dicto comune subsidio pro singularibus negotiis seu operibus civitatis, similiter dicti forenses habeant.»¹⁰ Convé insistir en la qüestió, perquè una part important de la historiografia illenca ha asseverat que les sentències de 1315 varen estatuir el còmput econòmic participatiu de la Part Forana a les càrregues comunes i s'ha simplificat en un terç la seva aportació, consegüentment, el mateix còmput s'ha sobreentès com el pertanyent a la Part Forana dels fons de la Universitat. Altrament, l'anàlisi ens ha de conduir a la conclusió del fet si la sentència, a més d'institucionalitzar la comissió de síndics, va disposar alguna font de finançament per al Sindicat. Del que hem exposat fins ara podem concloure:

a) El coeficient d'un terç sol·licitat pels forans s'extrauria de la part que les viles aportarien als subsidis comunitaris, per tant, en aquest cas no es pot parlar d'un terç en relació amb el total del subsidi.

b) El capítol quart de la sentència introdueix un element nou: si la Ciutat usava dels cabals públics (cal fixar-se que sempre s'hi refereix en al·lusió als subsidis imposats a tota l'illa, no a altres fonts de recaptament), la Part Forana també podria fer-ho. Ara bé, quins són els motius que justificarien l'ús d'aquests cabals? la sentència diu «pro singularibus negotiis seu operibus», però en cap moment deixa entreveure la constitució d'un fons específic que doti el Sindicat d'un finançament.

⁸ CATEURA, P., *El regne esvàit*, Palma, 1998, pàg. 15.

⁹ ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, foli 3r.

¹⁰ ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, foli 4r; ARM, Còdex 15, *Sindicat de fora*, folis 5r-5v.

Finalment, la sentència assenyala el criteri que se seguirà perquè la distribució dels cabals, entre la Ciutat i les viles, extrets dels subsidis, es faci d'una manera equitativa: «Ita quod utraque pars habeat rationibus predictis de dicto comuni subsidio pro solido et libra.»¹¹ El paràgraf té el seu interès, perquè aclareix les incerteses i ambigüitats que es dedueixen de les citacions anteriors. Si per a la distribució de cabals provinents dels subsidis bastava la justificació «d'obres i negocis», què era el que fixaria el límit per a una justa i equitativa distribució dels fons? Ara la sentència deixa clar que siguin quines siguin les necessitats de cada part, el repartiment es farà a sou i a lliura. Es dedueix, doncs, que els fons públics, extrets dels subsidis, destinats a la Part Forana i canalitzats a través del Sindicat, seran proporcionats a l'aportació que prèviament hauran fet les viles als esmentats subsidis.

Finalment, caldria demanar-se si en el transcurs del temps se servà aquesta correlació o si, pel contrari, es desvirtuà, arribant al punt que el patrimoni de les parts ja no guardava una relació de proporcionalitat amb l'aportació contributiva. Si ens atenem a les fonts documentals, a mitjan segle XV ja es tenia plena consciència que calia revisar el coeficient contributiu de la Part Forana, atès que el seu patrimoni havia disminuït notablement. Altrament, un dels punts de fricció entre el Sindicat i l'administració ciutadana era la interpretació que es feia de la proporció amb què havien de contribuir les viles. El Sindicat limitava a un terç la contribució de la Part Forana a les càrregues comunes, però aquest pretès coeficient sovint fou qüestionat per l'administració ciutadana. El 1454, per exemple, el síndic de la Universitat, en un plet mantingut contra el Sindicat amb motiu de la reimplantació de la gabella de la sal, afirmava el següent: «Ne en los impósitos, ayudas o drets, se fa compertiment de dues parts a la Ciutat e tersa part a les Parts Foranes, ne jamás tal pràtica s.és servada ne.s deu servir en les ayudas o impósitos sinó en los talls tan solamente.»¹²

Aquesta asserció del síndic de la Universitat es pot titllar d'interessada, però no de contradictòria amb la sentència arbitral de 1315, car la dita sentència no fa cap menció expressa al nivell contributiu de cada part. A partir dels anys 1460 el Sindicat inicià una ofensiva que es perllongaria tot el segle i el següent, encaminada a demostrar que el patrimoni de les viles s'havia reduït de tal manera que tot just abastava la sisena part de la riquesa patrimonial de l'illa.¹³

Els expedients de 1461, 1477, 1506 i 1511,¹⁴ en els quals consten extensos interrogatoris orientats a demostrar el descens efectiu de les viles, no aconseguiren moure la posició del govern oligàrquic de la Ciutat. La sentència de Ferran II, de 9 de febrer de 1512, fou favorable als forans en la distribució de les càrregues comunes de l'illa, però per dur-la a terme era necessari realitzar una estimació del valor efectiu de tots els béns de l'illa, estimació a la qual l'administració ciutadana no es mostrà gaire disposada. De fet la

¹¹ ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, foli 4r; ARM, Còdex 15, *Sindicat de fora*, foli 5v.

¹² ARM, *Procés de la Part Forana contra la Ciutat pel compartiment de la sal*, lligall G.4, foli 6v.

¹³ El 1461, el procurador del Sindicat Joan Remiro exposava davant la Cúria de la Governació el següent: «Seria de gran justícia e axí és de dret e rahó, lo dit compertiment, sò és, de la tersa part dels càrrechs generals que ve a pagar la Part Forana se haja a mudar, com a la hora que tal [terça] fonch instituhida fonch vist poder pagar aquella dita Part Forana tal partió, més ara ha disminuït de la mitad, perquè seria de gran rahó solament pagàs are lo sizé» (ARM, AH 4122, doc. solt; MORRO, G., *Mallorca a mitjan segle XV...*, pàg. 498).

¹⁴ Part del referit procés que revifà el 1477, el 1506 i el 1511, es conserva a l'Arxiu del Regne de Mallorca als expedients AH 4120, AH 4121 i AH 4520.

tasca revisionista estava per fer quan esclatà la Germania de 1521. La derrota dels agermanats i la subsegüent repressió diluïren qualsevol propòsit de revisió dels coeficients contributius.¹⁵

L'època de la dinastia privativa

L'època de la dinastia privativa esdevingué un temps difícil per al Sindicat i per al desenvolupament dels preceptes continguts a la sentència arbitral de 1315. Una de les qüestions polèmiques era diferenciar els conceptes de «despesa comuna» i «despesa privativa» de cada part. El 1316 els forans trametien ambaixadors a Perpinyà. La qüestió plantejada davant el monarca era, com hem dit, la interpretació de «despeses comunes», ja que segons els forans l'administració ciutadana endossava al fons comú despeses privatives de la capital.¹⁶

L'any següent, el rei de Mallorca ordenava al seu lloctinent, Hug de Totzó, que vigilàs per l'estricta compliment de la sentència de 1315.¹⁷ El 2 de juliol de 1322 es pronunciava una altra sentència per tal d'arbitrar en les dissensions entre la Ciutat i la comunitat vilatana, dissensions que incloïen qüestions relatives a l'ús dels fons públics com el finançament d'ambaixades a Tremissèn i a Gènova.¹⁸

L'època de la regència de l'infant Felip —1325-1330— es va caracteritzar per l'absència d'un poder moderador capaç de dur endavant la política reformista de Sanç de Mallorca. Les *commocions populars* de 1325 palesen un profund malcontentament social. Per l'abril del referit any els ambaixadors forans presentaven un memoràndum reivindicatiu a l'infant.¹⁹

El 3 d'agost de l'any següent l'infant Felip nomenava dos reformadors, Guillem de Pau i Odó de Caucalis, la missió dels quals era la restauració de l'ordre públic al Regne, el restabliment de l'autoritat i obligar els jurats de Ciutat a observar la sentència de 1315.²⁰ El 1327 els ambaixadors forans formulaven una sèrie de peticions el contingut de les quals evidència les dificultats d'aplicació de la sentència arbitral. De les dites peticions, en ressenyam les següents:

— Que cap ajuda, cisa o col·lecta no fos imposada mentre no es practicàs la definició dels comptes als col·lectors de les passades imposicions.

— Que el veguer de Fora no s'interferís en el repartiment dels diners que a càrrec del fons insular comú pertanyien a la Part Forana.

¹⁵ Àlvar Santamaria ho refereix així: «Constituyóse una comisión evaluadora; pero, aunque la labor de revisión llevóse a cabo, al ser aplastada la Germania, quedó todo en agua de borraja» (SANTAMARIA, À., «El levantamiento foráneo» a *Historia de Mallorca* coordinada per Josep Mascaró Pasarius, tom III, 1970, pàg. 151).

¹⁶ PLANAS, A., *El Sindicat de fora*, pàg. 66; MORRO VENY, G., «Els òrgans de poder a la Part Forana a l'època de la dinastia privativa», pàg. 228.

¹⁷ CATEURA, P., *Política y finanzas bajo Pedro IV de Aragón*, pàg. 204. MORRO, G., op. cit., pàg. 228.

¹⁸ Despesa que els forans consideraven exclusivament imputable a la Ciutat, atès que l'objectiu de l'ambaixada fou la promoció d'interessos mercantils ciutadans (ARM, Còdex 4, *Rosselló Nou*, foli 116r; MORRO, G., «Els òrgans de govern de la Part Forana a l'època de Jaume III» a *El Regne de Mallorca a l'època de la dinastia privativa*, IdEB, Palma, 1998, pàg. 229.

¹⁹ MORRO, G., op. cit., pàg. 229.

²⁰ ARM, *Lletres Reials* (LR 7) folis 106-107; Publicat per AGUILÓ, E., a BSAL any 1905, pàg. 62.

— Que conforme al que prescrivía la sentència, es poguessin reunir dos prohoms de cada parròquia per tractar els negocis de comuna utilitat.

— Que s'observàs la sentència arbitral de 1315.

Aquest conjunt de peticions ens porta a la conclusió que al cap de dotze anys de la seva promulgació la sentència arbitral de 1315 era lletra morta. L'incompliment de la sentència tornava a ser denunciat davant l'infant el 1327 i el 1328.²¹

Pel que toca a la conjuntura politicosocial del Regne, Jaume III heretà una situació problemàtica. A l'incompliment sistemàtic de la sentència arbitral, s'hi afegiren nous greuges relacionats amb la fiscalitat. El 1332 Jaume III facultava l'abat d'Arle perquè dirimís en el litigi que enfrontava els montuïers amb els ciutadans amb possessions a l'esmentada vila que es negaven a contribuir en les obres públiques comunes del municipi. Totes les esmentades dificultats a més d'obstaculitzar el desenvolupament del Consell del Sindicat hagueren d'incidir en el seu finançament i en els seus mitjans econòmics. Per privilegi de juliol de 1328 es prescrivía que el veguer de Fora s'abstingués d'administrar els diners dels forans «ex ajudiis, cisiis et tallis»,²² diners que a partir d'aquell moment serien lliurats, directament, pels jurats als síndics sense la intervenció del veguer.²³ El 1335 Jaume III havia de reiterar l'esmentat manament.²⁴

La consolidació del Sindicat durant el regnat de Pere el Cerimoniós

Durant el llarg regnat de Pere el Cerimoniós es va produir l'afermament del Sindicat. Una ullada als privilegis obtinguts a l'època de l'esmentat monarca n'és la prova més fefaent.²⁵ Pel gener de 1349 el rei Pere expedía un conjunt de disposicions relacionades amb els preceptes de la sentència de 1315, eren les següents:

— Que els oficials reials no dificultassin els consells que els forans acostumaven de celebrar «pro bono statu et utilitate rei publice».²⁶

— Que els jurats de la Ciutat restituïssin als forans els cabals del fons insular comú que despengueren i dels quals no donaren compte, alhora es reiterava que els jurats només podien despendre, de l'esmentat fons, cinquanta lliures a l'any, justificables pels donatius, serveis i altres despeses menudes.²⁷

— Que conforme al que preveia la sentència arbitral de 1315, els jurats de la Ciutat retessin compte de les talles derramades els últims quinze anys i restituïssin allò que correspongués als forans.²⁸ Aquesta disposició demostra que la revisió anual dels comptes amb participació dels prohoms forans, tal com es preveia a la dita sentència, s'incomplia almenys des de 1335.

²¹ Denúncia feta a Perpinyà el 22 de novembre de 1327 i novament insistida el 17 de maig de 1328 (ARM Còdex XIV, *Llibre del Sindicat Forà*, folis 12v i 13r).

²² AGUILÓ E. K., «Antichs privilegis y franquesses del regne. Regnat de Jaume III» a BSAL (1905), pàg. 71.

²³ ARM, LR 7, folis 160r i 160v; AGUILÓ, E. K. ARM, *Últims rastres de les commocions de 1325*, BSAL (1905), pàg. 64; MORRO, G., «Els òrgans de poder...», pàg. 233.

²⁴ «Que el veguer de ffora no pos la mà en les monedes dels hòmens de ffora», ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, foli 13r; PLANAS, A., *El Sindicat de fora*, pàg. 70.

²⁵ Pau Cateura va calcular que el 60% de privilegis, ordinacions, circulars i bans a favor de la comunitat vilatana correspon a l'època de Pere el Cerimoniós (CATEURA, P., *Política y finanzas...*, pàg. 205).

²⁶ ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, foli 24r-24v; CATEURA, P., op. cit., pàg. 296.

²⁷ ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, foli 18v; CATEURA, P., op. cit., pàg. 297.

²⁸ ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, foli 17r; CATEURA, P., op. cit., pàg. 299.

— Que d'acord amb el que preceptuava la referida sentència, els jurats convocassin els prohoms forans al Consell General.²⁹

El 1358 el rei facultava els síndics forans perquè poguessin recaptar, directament, aquella quantitat de moneda provinent de les ajudes o talles, necessària per a la comuna utilitat de la Part Forana.³⁰ És possible que arran de la referida concessió es creassin els dos clavaris d'entre la comissió dels deu síndics que integraven el Sindicat, puix que la funció gestora dels diners del Sindicat anava a càrrec dels dits clavaris. Segui com sigui, el 1360 l'existència dels clavaris es troba documentada.³¹

La quota pertanyent al Sindicat del fons dinerari comú.

Vicissituds en la seva aplicació

Per una disposició de Pere el Cerimoniós datada el 20 de novembre de 1359, coneixem que el coeficient contributiu de la Part Forana en qualssevol subsidis, talls, donatius o profertes al monarca, oscil·lava entre un terç i un quart: «Cum iuxta sententiam latam per illustrem Sancium dign recordationis, regem Maioricarum [...] Universitas proborum hominum forentium teneatur contribuere inter tertium atque quartum dumtaxat et simili modo de omnibus et singulis impositionibus sive adiutis que in dictis civitate et regno generaliter levantur.»³² El registre de clavaria del Sindicat més antic que he pogut documentar data de l'any 1360.³³ L'esmentat registre ens testimonia que el 1365 —potser abans— el Consell del Sindicat es reunia, alternativament, a Inca i a Sineu i el dia de sant Julià —9 de gener— elegia els membres que integraven la comissió executiva del Sindicat: els vuit síndics i els dos clavaris.³⁴

Però el que ens interessa esbrinar és de quina manera es feia efectiva la quota del fons comú pertanyent al Sindicat. Cal veure si a la segona meitat del segle XIV existia una dotació fixa i regular per al sosteniment de les càrregues del Sindicat. Una anàlisi acurada de la documentació conservada pertanyent al referit període ens assabenta de les dificultats, per al Sindicat, de percepció de l'esmentada quota i que aquesta es fraccionava en diversos conceptes. Al llibre de Clavaria del Sindicat de 1360 —el més antic que fins avui es coneix— es registra un manament del governador mitjançant el qual urgeix als jurats i als

²⁹ ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, foli 22r; CATEURA, P., op. cit., pàg. 301.

³⁰ ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, foli 37v; CATEURA, P., op. cit., pàg. 317.

³¹ ARM, AH 5395, *Clavaria d'en Nicolau Soldevila*, s/f.

³² ARM, Còdex 5, *Llibre de franqueses*, foli 261.

³³ A l'Arxiu del Regne de Mallorca sota la referència AH 5935, és tracta d'un lligall solt.

³⁴ Aquesta és la formació del Sindicat més antiga que coneixem:

Jaume Malferit d'Inca	Clavari
Nicolau Soldevila de Muro	Clavari
Bernat Niell de Pollença	Síndic
Llorenç Mairata de Sineu	Síndic
Pere Parató de Sóller	Síndic
Bernat Malferit d'Escorca	Síndic
Pere Navata de Petra	Síndic
Antoni Bramona de Felanitx	Síndic
Pere Blanquer d'Artà	Síndic
Pere Faxat d'Alaró	Síndic (ARM, AH 5935).

síndics un acord negociat «de tots los comtes veys (1315-1349) e d'aquests que són de [l'any] XXXXIX ençà» (1349-1360).³⁵

Els ambaixadors ciutadans havien al·legat davant el monarca que els anys anteriors a 1349 els síndics havien rebut 1.500 lliures del fons comú i que no n'havien fet un ús adequat. El rei havia disposat que si, efectivament «los síndichs avien rebudes MD lliures que.n ratessen comte que si no les havien distribuïdes en pons e camins per la manera que se conté en la declaració del Rey en Sanxo que deguessen tornar —els diners— los promens de fora del lur propi». L'acusació ciutadana fou combatuda pels síndics, però no negaren haver percebut les dites 1.500 lliures abans de 1349.³⁶ De l'estudi dels registres de clavaría dels anys 1360-1370³⁷ es desprèn que l'única quantitat invariable que els clavaris rebien en el començament de la seva clavaría eren 150 lliures «que la Universitat nos dóna cascun any per nostres pròpies macions». ³⁸ Tal aportació ja datava de l'època del governador Bernat de Tous —1359-1365.³⁹ A més els jurats havien de transferir al Sindicat cent lliures «que los síndichs deven haver per les vestedures axí com apar en una lletra reyal». ⁴⁰ El rei Pere havia disposat que els síndics forans vestissin gramalla tal com ho feien els jurats. Podem concloure, doncs, que el Sindicat només rebia 250 lliures cada any? No, ara bé, la quantificació del que excedeix els esmentats imports es fa més difícil. L'any 1370 el clavari Guillem Palou anotava ingressos traspassats pels jurats per import de 500 lliures. ⁴¹ El fet que el mateix any els clavaris despenguessin 240 lliures en la reparació de camins pot induir al supòsit d'una aportació més crescuda justificada per obres públiques necessàries. ⁴² Però hi ha dos fets que contradiuen tal supòsit. D'una banda, els síndics sovint anotaven transferències dineràries dels jurats relatives a deutes de l'any anterior, ⁴³ fet que només té lògica si acceptam la pràctica d'un arqueig anual entre els jurats i els síndics, la qual cosa pressuposa la fixació d'una quantia determinada com a base per al referit arqueig. D'altra banda, el 1372, la distribució del fons comú es tornava motiu de discòrdia. Els síndics havien denunciat davant la Cort reial que els jurats els havien sostret, des de feia temps, el 25% de la quota lliuradora al Sindicat. El frau era en el fet que els jurats aplicaven el terç pertanyent a la Part Forana a partir dels dos terços —2.000 lliures— que es retenia la Ciutat i no del total de la quota del fons comú, de que els síndics només rebien 666 lliures i no les 1.000 que els corresponien. ⁴⁴

³⁵ ARM, AH 5935, *Clavaría d'en Nicolau Soldevila*, s/f.

³⁶ ARM, AH 5935, *Clavaría d'en Nicolau Soldevila*, s/f.

³⁷ Els registres de clavaría que coneixem pertanyents a la dècada 1360-1370 són: *clavaría d'en Nicolau Soldevila*, any 1360 (ARM, AH 5935); *clavaría de n'Antoni Catlar*, any 1365 (ARM, AH 3290); *clavaría d'en Pere Ballester i d'en Jaume de Masnou*, any 1366 (ARM, AH 5935); *clavaría d'en Jaume Malferit*, any 1368 (ARM, AH 3291, ARM, AH 5935); *clavaría d'en Guillem Palou*, any 1370 (ARM, AH 5935).

³⁸ ARM, AH 5935, *Clavaría d'en Jaume Malferit*, s/f; ARM, AH 3292, *Clavaría d'en Pere Serriol*, s/f.

³⁹ CATEURA, P., op. cit., pàg. 228.

⁴⁰ ARM, AH 3292, *Clavaría d'en Pere Serriol*, s/f.

⁴¹ ARM, AH 5935, *Clavaría d'en Guillem Palou*, s/f.

⁴² Les dades computades pel clavari Guillem Palou eren les següents:

40 lliures per reparar el camí de Pollença. 40 per al camí d'Alcúdia. 20 per al camí «de Sollerich qui va a Sóller». 20 per al camí d'Inca. 20 per al camí de Sóller. 15 per al camí del «Coll d'Estellenchs». 20 per al camí de Bunyola i 25 per al camí «de covanegra en Alaró» (ARM, AH 5935, *Clavaría d'en Guillem Palou*, s/f).

⁴³ L'any 1368 el clavari Jaume Malferit assentava un ingrés de 200 lliures «per los comtas de l'any MCCCLXVII» (ARM, AH 5935, s/f), i l'any 1371, el clavari Pere Serriol ingressava 100 lliures «del compte de l'any pus prop passat» (ARM, AH 3292).

⁴⁴ «Provisió feta per lo senyor rey sobre les monedes que.ls prohòmens de las vilas e parròquias de Mallorques han a cobrar dels prohòmens de Ciutat per los V sous per lliura e més avant, que.s li han aturats de

Tanmateix no hem de creure que el Sindicat rebés sempre i puntualment la quota teòrica de 1.000 lliures. L'any 1374, conegut com «l'any de la fam»,⁴⁵ els ingressos provinents del fons comú i que eren transferits al Sindicat a través de la Taula no superaren les 300 lliures.⁴⁶ Sembla que l'any 1375 el Sindicat no va percebre cap ingrés del fons comú de la Universitat. El llibre del clavari Jaume Vallfogó no registra cap partida ingressada per aquest concepte. Podria pensar-se que els referits diners els percebria el seu company, l'altre clavari, Guillem Palou, però Palou va morir aquell any —segurament a causa de la pesta— i fou substituït per Bernat Miró, que no assentà cap ingrés provinent de la Taula. La hipòtesi més versemblant és que, atesa la magnitud del desastre de l'any anterior que hagué de tenir conseqüències econòmiques nefandes, la Juraria optàs, simplement, per reservar-se la quota donadora al Sindicat, cosa que d'altra banda, no sorprèn gaire, car el dit any la fam obligà a fer un compartiment de garroves i figues, per alimentar, no solament la Part Forana, sinó la Ciutat.⁴⁷ Tot sembla indicar que aquell desventurat any l'única font d'ingressos del Sindicat fou una talla de 120 lliures.⁴⁸ Les conseqüències de la crisi degueren perdurar, puix que l'any 1377 el Sindicat solament percebé la minvada quantitat de 161 lliures 10 sous del referit fons comú.⁴⁹ Els documents no ens donen cap aclariment del perquè d'aital reducció. Ara bé, més que de reducció hauríem de parlar d'endeutament de la Universitat amb el Sindicat, els fons de la qual eren controlats pels jurats i eren ells els qui ordenaven al canviador de la Taula les pertinents transferències. L'any 1378 les finances no milloraren gaire. Un dels dos clavaris no registrà ni un sol diner de la quota pertanyent al Sindicat. L'altre clavari anotà en concepte d'ingrés una partida de 22 lliures que el canviador de la Taula havia lliurat a un censalista del Sindicat per ordre de l'esmentat clavari, avalades per un albarà signat pels jurats per import de 500 lliures⁵⁰ que obrava en mans del dit clavari. Aquest complex mecanisme comptable ens permet les reflexions següents:

— El Sindicat, en no rebre amb puntualitat els diners per al seu finançament, ha d'endeutar-se i a vegades ho fa amb la garantia dels diners que li corresponen del fons comú. Per això, el tauler satisfà el deute a un creditor del Sindicat i el clavari ho anota com a ingrés «dada» a compte de les teòriques 500 lliures que li lliurarà la Taula.

— Els jurats signen un albarà per import de 500 lliures i el lliuren al clavari, la qual cosa suggereix que la quota pagadora al Sindicat, en aquests anys, és de 1.000 lliures, suposant que a l'altre clavari també se li lliuri un albarà del mateix import. Ara bé, en el present cas resten aspectes no aclarits satisfactòriament. De primer, hom observa que el

l'altre temps ensà de les monedes comunes de las ditas vilas e parròquias. ARM, Còdex 15, *Sindicat de fora*, foli 70r; CATEURA, P., op. cit., 227.

⁴⁵ La qual hagué de causar estralls entre la població mallorquina, puix que solament del Sindicat, l'any següent, en moriren dos dels seus deu membres; segurament a causa de la pesta sobrevingué la carestia de queviures. Foren Guillem Palou de Comasema, clavari del Sindicat, i Jaume Busquets de Sancelles, síndic (ARM, AH 3281, foli 1r).

⁴⁶ ARM, AH 3292, *Clavaria d'en Pere Serriol*, foli 2r. El clavari Pere Serriol en computà 150 al seu llibre, les restants hagué de registrar-les el seu company de clavaria.

⁴⁷ «Primerament a X de juliol entrí en Ciutat per dar recapte en figas e garroves» (ARM, AH 5935, *Clavaria d'en Bernat Miró*, s/f).

⁴⁸ El dit clavari així ho referia: «Item a XI de juliol lo dit any entrí en Ciutat per rebre diners del tay de les parròquies, cor haviem mester diners» (ARM, AH 5935, s/f).

⁴⁹ ARM, AH 3289, *Clavaria d'en Pere Albertí*, foli 3v.

⁵⁰ ARM AH 3287, *Clavaria d'en Bernat Cerdà*, foli 2v.

clavari només ha registrat un ingrés de 22 lliures provinent del fons comú. Els jurats, en lloc de lliurar al clavari els diners —500 lliures—, signen un albarà d'aquest import, cosa que es podria interpretar com una maniobra tendent a exercir un control dels fons comuns donadors al Sindicat.

En aquest mateix exercici el clavari rebia de la Taula 33 lliures 8 sous que els jurats de la Ciutat devien als síndics «per la maitat del salari de CCCXXXIII jornals que havien mesos en Ciutat per capítols e comptes dels dits jurats e jatsia aquesta quantitat pertanga als dits síndics e no al Sindicat, emperò jo les he rebudes per tal com ja les havia pagades als dits síndics».⁵¹ És a dir, atès el retardament dels jurats a pagar els dos sous als síndics per dieta a la Ciutat —els altres dos sous els pagava el Sindicat—, el clavari havia avançat als síndics la part aportadora pels jurats i ara, les 33 lliures 8 sous lliurades per aquests s'anotaven a l'apartat d'ingressos del Sindicat.

El registre de clavaría administrat pel clavari Guillem Calafell de Sineu —1385— ens suggereix que la quota lliuradora al Sindicat, autoritzada pels jurats, era, efectivament, de 1.000 lliures, «aquelles mil lliures que los honrats jurats de Mallorques en la dita anyada —1385— consignaren a mi e a mos companys —els síndics— sobre les imposicions de certes parròquies de fora». En aquest cas, la transferència de la referida quota no la fa la Taula de la Universitat, ni tampoc se n'expedeix albarà, sinó que s'ha d'extreure de les imposicions de certes viles prèvia autorització dels jurats.⁵² Aquesta pràctica resultava perjudicial per als interessos del Sindicat. Des del moment que les viles no satisfien puntualment i íntegrament les imposicions consignades al Sindicat, aquest organisme es veia obligat a endeutar-se per tal de satisfer necessitats peremptòries com les dietes. El 1395, per exemple, el clavari Reial Rotlan anotava al seu registre: «Són degudes al dit Sindicat e resten a pagar de consignacions per los honrats jurats de Mallorques en temps paçat fetes», les quantitats següents:⁵³

Any 1383: Imposicions d'Esporles, Calvià i Santa Maria del Camí	4 lliures
Any 1384: Imposicions de Puigpunyent, Esporles i	
Santa Maria del Camí	15 lliures
Imposicions de Sencelles	8 lliures
Imposicions de Robines	3 lliures
Any 1385: Imposicions d'Andratx	9 lliures, 12 sous
Imposicions de Sencelles	15 lliures

Evidentment aquesta fórmula perjudicava els interessos del Sindicat, bàsicament per tres raons: d'una banda, perquè no podia gaudir, amb puntualitat, dels diners que li corresponien del fons comú. Com hem vist, algunes parròquies al cap de dotze anys encara no havien satisfet totalment les imposicions consignades al Sindicat. D'altra banda, perquè aquest sistema obligava el Sindicat a unes despeses addicionals: les necessàries per pagar la gestió dels recaptadors designats a tal efecte, i, finalment, perquè es veia obligat, en no

⁵¹ ARM, AH 3287, *Clavaria d'en Bernat Cerdà*, foli 4r.

⁵² ARM, AH 3303, *Clavaria d'en Guillem Calafell*, foli 5r.

⁵³ ARM AH 4122, *Clavaria d'en Reial Rotlan*, folis 1r, 1v i 13v. La referència arxivística conté diversos lligalls referits a diverses temàtiques. El fet que s'hi trobi un llibre de clavaría és perquè es tracta d'un registre incomplet sense cobertes, fet que deu explicar-ne la catalogació com a lligall solt.

gaudir puntualment de numerari, a contreure préstecs i haver de satisfer els corresponents interessos.⁵⁴

Una de les conseqüències positives per al Sindicat que produí la gran confrontació de 1391 contra el govern oligàrquic de la Ciutat fou una avinença pactada entre els jurats i els síndics mitjançant la qual aquells magistrats reconeixien un deute d'11.000 lliures al Sindicat. Aquesta important quantitat era el resultat d'una convinença amb la qual es liquidava el deute històric dels jurats amb el Sindicat. La transacció se signà el 28 de gener de 1393, és a dir, sis mesos després que el monarca Joan I proclamàs l'indult general per les commocions hagudes a Mallorca i que costaren una sanció de 120.000 florins.⁵⁵

Coneixem la quantia —11.000 lliures— pactada entre els jurats i el Sindicat, però desconeixem els termes amb què es fixà l'acord. Els clavaris, en registrar-ne les partides, es limiten a ressenyar que la quantitat rebuda és un pagament prorrata del que resta a pagar al Sindicat «d'aquelles onze milia lliures les quals los honrats jurats e administradors són tenguts donar als sindichs forans de les dites monedes comunes».⁵⁶ A vegades els clavaris anoten, a l'apartat d'ingressos, quanties satisfetes als seus creditors a compte de l'esmentada transacció. Tal fou el cas amb les despeses d'ambaixada de Ramon Mosqueroles, un dels protagonistes destacats durant la conjuntura revolucionària de 1391. En aquests casos, els pagaments, els efectua el notari de l'escrivania de la casa de la Juraria i els clavaris del Sindicat les assenten com a ingressos a compte de les referides 11.000 lliures.⁵⁷

Els anys immediats posteriors a l'esmentada avinença, observam un lleuger increment dels ingressos del Sindicat. El 1394 un dels clavaris assentava ingressos procedents del fons comú per un total de 700 lliures.⁵⁸ No coneixem el registre de l'altre clavari, però, tot amb tot, la quantitat ingressada era superior a l'habitual. Deu anys després els clavaris del Sindicat registraven ingressos del fons comú per import de 642 lliures com a pagament prorrata⁵⁹ «d'assò que'l Sindicat dels prohòmens de fora ha cobrar de les messions per la Universitat fetes en les quals lo dit Sindicat no deu res contribuir ni pagar».⁶⁰ La literalitat de la citació reproduïda ens suggereix que arran de les commocions de 1391 i de les subsegüents gestions dels ambaixadors forans, les inspeccions del comissari Guillem de Montbrú, tramès expressament per revisar els comptes i posar ordre en l'administració pública, haurien revelat l'existència d'importants quantitats despeses pels jurats, de les monedes comunes, en profit exclusiu de la Ciutat. Sigui com sigui, els documents no palesen una millora destacable dels ingressos del Sindicat provinents del fons comú ni de l'esmentada transacció. L'any 1405 s'havia signat el Contracte Sant, mitjançant el qual es consignava el producte de les imposicions al pagament de les pensions als censalistes catalans i mallorquins, i deixava un escàs marge de maniobra —

⁵⁴ El 1395, el clavari Reial Rotlan anotava a l'apartat de deutes la partida de 18 lliures, 3 sous i 3 diners, de diversos recaptadors de les imposicions consignades al Sindicat, els quals, tot i haver cobrat de les viles, no havien transferit els diners a l'esmentat organisme (ARM, AH 4122, *Clavaria d'en Reial Rotlan*, folis 2r i 14r).

⁵⁵ La remissió es pronuncià a Pedralbes el 18 de juliol de 1392 (ARM, Còdex 3, *Rosselló Vell*, foli 385r; ARM, Còdex 4, *Rosselló Nou*, foli 340r).

⁵⁶ ARM, AH 3304, *Clavaria d'en Bartomeu Bissanya*, foli 2r.

⁵⁷ ARM, AH 3304, *Clavaria d'en Bartomeu Bissanya*, foli 10r.

⁵⁸ ARM, AH 3305, *Clavaria d'en Jaume Arbona*, folis 4r i 4v.

⁵⁹ A vegades mitjançant el procediment de consignar certes partides a les imposicions pagadores per les viles, tal com ja hem explicat abans (ARM, AH 3354, *Clavaria de n'Antoni Arnau*, folis 29r-29v).

⁶⁰ ARM, AH 3354, *Clavaria de n'Antoni Arnau*, folis 29r i 29v.

5.000 lliures— als jurats per atendre les necessitats comunes més peremptòries del Regne. Aquest migrat fons encara es reduí més i el 1432 es limità a 3.000 lliures, les quals havien de destinar-se al pagament dels salaris ordinaris de la Universitat.⁶¹

A la dècada dels anys 1440 la quota transferida al Sindicat del fons dinerari comú era de 400 lliures. No consta, ni abans ni durant l'alçament forà de 1450, que es qüestionàs per part dels síndics aquesta quantia que, en definitiva, només suposava un 13,3% del fons comú quan en teoria el Sindicat havia de percebre el 33,3% del dit fons. Possiblement l'explicació es trobi en el fet que de les 3.000 lliures es pagaven les talaies i els escoltes esbargits per tot el litoral illenc, el cost dels quals era, el 1458, de 522 lliures i 10 sous.⁶² Recordem que la sentència arbitral de 1315 havia declarat que les talaies podien pagar-se del comú, però no els escoltes, que anaven a càrrec de la Part Forana. Ara, no obstant això, talaies i escoltes se satisfien de l'esmentat fons, circumstància que explicaria l'acceptació de la migrada quota de 400 lliures. Cal ressenyar que el 1454 Alfons el Magnànim disposà que en l'esdevenidor es lliurassin a la Universitat forana les quotes acostumades del fons romanent i que les diferències pendents a favor dels síndics fossin satisfetes conforme a la quota que els forans consideraven de 1.000 lliures.⁶³ Escàs o nul efecte hagueren de tenir les dites provisions, puix que quatre anys després, el 1458, la penúria financera del Regne va determinar una actuació d'emergència: la reducció dels salaris ordinaris de la Universitat. Tal mesura afectà la quota transferidora al Sindicat, la qual es reduí a 300 lliures.⁶⁴ En resum, la distribució del fons comú, una vegada aplicada la reducció salarial, fou la següent:

Import del fons dinerari comú: 2.805 lliures, 5 sous.

Part aplicadora a les despeses de Ciutat i terme: 1.982 lliures, 19 sous (70%).

Part aplicadora a les despeses de la Part Forana: 822 lliures, 10 sous (30%).⁶⁵

La reducció es continuà aplicant els dos anys següents.⁶⁶ En el claviari de 1460-1461 es regularitzà la quota i els clavaris del Sindicat tornaren a percebre les 400 lliures del fons de la Consignació.⁶⁷ Però pocs anys després, a finals del segle XV, l'assignació al Sindicat de l'esmentat fons comú ja no es registra als llibres de claviaria. Això és perquè els síndics alienaren, a creditors privats, les referides 400 lliures en concepte de renda.

⁶¹ ARM, *Pergamins d'Alfons V*, pergami núm. 22; ARM, Còdex 16, *Llibre dels molts e bons privilegis*, foli 22r; MORRO, G., op. cit., pàg. 167.

⁶² ARM, AGC 7, *Actes del Gran i General Consell*, foli 55v; MORRO, G., op. cit., pàg. 492.

⁶³ ARM, LR 67, *Lletres Reials*, folis 2v i 3r; ARM, Còdex 16, *Llibre de molts e bons privilegis*, foli 17r; PLANAS, A., op. cit., pàg. 217.

⁶⁴ ARM, AGC 7, *Actes del Gran i General Consell*, folis 76r-77v; MORRO, G., op. cit., pàg. 491.

⁶⁵ La partida destinada al Sindicat incloïa les 300 lliures per a les gramalles i les dietes, la resta, 522 lliures i 10 sous, era per sufragar les talaies i els escoltes de la Part Forana, però aquest pagament no l'efectuaven els síndics, sinó els jurats (MORRO, G., *Mallorca a mitjan segle XV...*, pàg. 492).

⁶⁶ Tal com es pot veure a les clavaries d'en Jaume Sorribes i d'en Guillem Pastor -1458/1459- (ARM, AH 3457; ARM, AH 4151), la claviaria d'en Francesc Seguí i de n'Antoni Oliver 1459/1460 (ARM, AH 4155 i ARM, AH 4156).

⁶⁷ ARM, AH 4142, *Claviaria d'en Jaume Colom*, foli 75r.

Els mitjans econòmics del Sindicat

La transferència al Sindicat de la quota de 400 lliures, abans que fos alienada pels síndics, es destinava exclusivament a pagar les dietes dels clavaris, síndics i consellers i a costejar les gramalles. A mitjan segle XV el pressupost ordinari del Sindicat era d'unes 1.300 lliures⁶⁸ i a l'època de Ferran el Catòlic d'unes 2.500.⁶⁹ Aquesta pràctica duplicació del pressupost, en un espai de temps tan curt, té la seva explicació en les conseqüències de l'alçament forà i l'endeutament que va haver d'assolir el Sindicat per poder fer front a les continuades càrregues extraordinàries gairebé ininterrompudes fins els anys 1470. De fet, des de les últimes dècades del segle XV, la imposició, per part del Consell del Sindicat, a les viles, de tres talles anuals —dues per import de 1.000 lliures cada una i una de tercera que oscil·la entre les 500-700 lliures— és sistemàtica. Als registres dels clavaris del Sindicat ja apareix escrit per una mà distinta a la del clavari —segurament la de l'escrivà— la redacció de les dites tres talles amb les quotes aportadores per cada vila, fet que demostra que el Sindicat necessitava, com a mínim, l'aportació anual de 2.500 lliures provinents de les viles. És evident, doncs, que la quota transferidora al Sindicat s'havia convertit en una aportació merament «simbòlica» i, per tant, totalment insuficient. Llavors s'hagueren d'instrumentar altres vies d'obtenció de numerari, sent la principal l'emissió de deute, és a dir, la venda de censals amb la garantia dels béns del Sindicat, dels béns dels síndics i àdhuc de la Part Forana. Fins i tot sobre les 400 lliures de la quota de la Consignació s'emeteren censals coneguts als documents com «censals de les gramalles»; d'aquesta manera la quota rebedora pel Sindicat del fons comú restava consignada a diversos creditors censalistes.⁷⁰ A més de l'emissió de deute, el Sindicat s'alimentava de les quotes anuals que, amb el temps, hagueren d'imposar-se a les viles, conforme al conegut principi «a sou i a lliura» —d'acord amb el patrimoni i l'aportació contributiva. Així, a principis del segle XVI, Sóller aportava una quota regular de 150 lliures i Petra una de 90.⁷¹

Censals pagats pel Sindicat durant el quinquenni 1440-1444⁷²

Any 1440	Any 1441	Any 1442	Any 1443	Any 1444
136 ll.	40 ll.	145 ll.	216 ll., 10 s.	107 ll., 3 s.

Les talles

El recurs més freqüent que aplicava el Sindicat per afrontar situacions econòmiques d'urgència era la imposició de talles. La talla solia aplicar-se mitjançant la referida

⁶⁸ MORRO, G., op. cit., pàg. 516.

⁶⁹ Àlvar Santamaria rebaixa aquest pressupost a 2.000 lliures (*La deuda pública en la parte foránea de Mallorca*, pàg. 265), però si es consulten els llibres de clavaria del Sindicat de finals de l'últim terç del segle XV, es veu que fins i tot en els exercicis econòmics «normals» (sense despeses extraordinàries) tal pressupost no baixa de les 2.500 lliures, corresponent-ne a cada clavari la gestió d'aproximadament la meitat, és a dir, d'unes 1.250. Entre d'altres registres, ARM, AH 4349, *Clavaria d'en Miquel Colom*.

⁷⁰ ARM, AH 4473, *Determinacions del Sindicat de fora*, folis 97v, 98r, 125r i 125v.

⁷¹ SANTAMARIA, À., op. cit., pàg. 282 i 287.

⁷² Dades extretes dels registres de clavaria conservats a l'Arxiu del Regne de Mallorca: AH 4054, 4055, 4053, 4086, 4084, 4085, 4082, 4083, 4079, 4080, 4081, 4076, 4077, 4078, 4074 I 4075.

proporció «a sou i a lliura». La recaptació corria a compte del «taller» i se centralitzava en mans del clavari de la vila, que la transferia al clavari del Sindicat. A partir de l'últim quart del segle XV l'administració del Sindicat ens revela que els càrrecs de la dita institució s'havien de costejar, exclusivament, de l'esforç econòmic de les mateixes viles mitjançant el procediment de la imposició de talles. El 1503, per exemple, el Sindicat registrava talles per un total de 2.500 lliures, necessàries per cobrir els seus càrrecs.⁷³ A més, havia de fer front al pagament de 6.400 quarteres de forment importat⁷⁴ i havia de recaptar una altra talla de 1.500 lliures per pagar el *maridatge* de Joana, filla natural de Ferran el Catòlic desposada amb el conestable de Castella, Bernardino de Velasco.⁷⁵ El 1519, les talles recaptades per sufragar les obligacions del Sindicat ascendien al mateix import que setze anys abans, és a dir, 2.500 lliures.⁷⁶ En esclatar la Germania —1521— les càrregues del Sindicat s'havien incrementat notablement: les talles imposades prenen suma de 4.000 lliures,⁷⁷ i tres anys després, derrotada la Germania, el Sindicat requeria la imposició d'una talla de 1.000 lliures per poder pagar els seus creditors censalistes,⁷⁸ i d'altres dues, per import total de 2.000 lliures, per cobrir els seus càrrecs.⁷⁹

Llevat de conjuntures molt puntuals i extraordinàries, com la que seguí els anys posteriors a la revolta forana de 1450, els costs de manteniment del Sindicat no variaren gaire entre la segona meitat del segle XV i el segle XVI. Si comparam les dades dels anys 1503, 1519 i 1524 amb les de 1478, per exemple, pràcticament són les mateixes. L'esmentat any 1478 el Sindicat imposava talles per un muntant de 3.100 lliures per cobrir les seves necessitats, més una de 1.500 lliures per satisfer el coronatge de la reina de Nàpols.⁸⁰ Veiem, doncs, que el Sindicat s'alimentava, de manera gairebé exclusiva, dels recursos de les viles. El Consell del Sindicat gaudia de potestat per imposar i administrar aquest tipus de contribucions directes dins l'àmbit de la Part Forana. Aquest era, al nostre parer, la competència més decisiva, la que permetia a l'organització institucional forana conservar un instrument imprescindible per preservar la seva autonomia financera i dotar-se dels recursos adients per requerir l'arbitratge del monarca o del seu *alter ego* en la sempre tibant i controvertida relació amb l'administració ciutadana. Pere el Cerimoniós per una disposició donada a València el 1358 havia concedit a la Part Forana la facultat d'imposar i administrar talles a les viles per al sosteniment de les necessitats comunitàries.⁸¹ La Juraria, en la mesura que pogué, intentà combatre aquesta autonomia financera de la Part Forana. Cas d'haver-ho aconseguit, possiblement el procés senyorialitzador, a la Part Forana, típic dels segles XVII i XVIII, que convertí els propietaris de la terra en una mena de noblesa rendista i parasitària, de tendències

⁷³ ARM, AH 4351, *Clavaria d'en Joan Bonet*, folis 1v, 40 i 48v; ARM, AH 4352, *Clavaria d'en Miquel Palou*, folis 2v i 40v.

⁷⁴ ARM, AH 4351, *Clavaria d'en Joan Bonet*, folis 19v, 55v i 58v; ARM, AH 4352, *Clavaria d'en Miquel Palou*, folis 23v i 57v.

⁷⁵ ARM, AH 4351, *Clavaria d'en Joan Bonet*, foli 60v; ARM, AH 4352, *Clavaria d'en Miquel Palou*, foli 48v.

⁷⁶ ARM, AH 3255, *Clavaria d'Onofre Ferrando*, s/f; ARM, AH 3254, *Clavaria d'en Joan Parató*, s/f.

⁷⁷ ARM, AH 3263, *Clavaria d'en Gaspar Vidal*, s/f; ARM, AH 3264, *Clavaria d'en Miquel Armengol*, s/f.

⁷⁸ ARM, AH 3266, *Clavaria d'en Rafel Basset*, s/f; ARM, AH 3267, *Clavaria d'en Jaume Gual*, s/f.

⁷⁹ ARM, AH 3266, *Clavaria d'en Rafel Basset*, s/f; ARM, AH *Clavaria d'en Jaume Gual*, s/f.

⁸⁰ ARM, AH 3982, *Clavaria d'en Gabriel Canals*, s/f; ARM, AH 3977, *Clavaria d'en Pere Andreu*, s/f.

⁸¹ ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, foli 37v; ARM, Còdex 16, *Llibre dels molts e bons privilegis*, foli 45v; *Pergamins Pere IV*, pergamí núm. 50; ARM, LR 20, *Lletres Reials*, folis 22-23; CATEURA, P., op. cit., pàg. 317-318; PLANAS, A., op. cit., pàg. 347.

aristocràtiques, s'hauria avançat un segle. Efectivament, l'eliminació del Sindicat i del seu Consell fou l'objectiu, en més d'una ocasió, de l'oligarquia que envoltava el govern de Ciutat. Ho intentaren el 1452⁸² i el 1510 promogueren una ambaixada davant la Cort reial amb el mateix objectiu. Com hem escrit, l'arma que més fustigava les escomeses anorreadores de la Juraria contra el Sindicat era l'autonomia financera d'aquest organisme, que li permetia, entre d'altres coses, recórrer davant el monarca i impetrar resolucions favorables als seus interessos i contràries als desigs del govern de Ciutat. L'argument dels jurats per aconseguir l'eliminació del Sindicat, el 1452, fou la identificació d'aquesta institució amb els propòsits dels revolucionaris. El 1510 la crítica anava en una altra direcció: desprestigiar el Sindicat denunciant la seva gestió econòmica com a nefanda per a tota la comunitat forana i per extensió perjudicial per a tot el Regne «ab lur mala administració [...] han venudes y alienades CCCC lliures de renda que tenien sobre les peccunies comunes e encare ne han encarregades DCCC lliures de renda, de manera que per constituhir en repòs aquest regne no.y ha altre remey sinó levar lo dit Sindicat e unir-ho tot ab la Juraria la qual té lo govern de tot lo regne [...] si dit Sindicat no.s leva sempre hi haurà qüestions entre la Part Forana y la dita Ciutat.»⁸³ El paràgraf reproduït és enormement clarificador respecte de la política que perseguien la Juraria i les classes estamentals ciutadanes situades a l'entorn del poder. Si l'esmentat objectiu —eliminació del Sindicat— no s'aconseguia, llavors se n'havia d'atacar l'autonomia financera, és a dir, privar-lo de l'única arma efectiva que li permetia pledejar contra l'administració ciutadana, «e en cas que lo lur Sindicat no sia levat, com demunt és demanat y iustament, que deguen dar compte de les administracions que fan de les pecunies de la dita Part Forana en poder dels comtedors de tot lo regne».⁸⁴ Els ambaixadors ciutadans havien d'avaluar aquesta petició acompanyant uns capítols atorgats per Pere el Cerimoniós, però els dits capítols només es mostrarien al monarca si l'estratègia dels ambaixadors ho aconsellava, car els jurats agafaven d'un mateix privilegi aquella part que els convenia, com era el cas en el pretès retiment de comptes dels síndics clavaris davant els comptadors de Ciutat, i amagaven la part que era favorable als forans, com era la facultat de poder imposar talles a la Part Forana, «fins que les qüestions principals hagen pres algun bon terme —no es mostrarien els dits capítols al rei— perquè en dit capítol se fa menació que los pagesos entre ells poguessen fer talls ab licència del governador lo que és contra la intenció dels magnífichs Jurats los quals afermen los dits talls no poder-se fer sens ells y llur voluntat perquè tenen lo govern de tot lo regne».

Els jurats de la Ciutat, en part, aconseguiren el seu propòsit de controlar els diners de la Universitat forana. El 7 de juny de 1513 el lloctinent general Miquel de Gurrea ordenava un conjunt de capítols entre els quals es disposava la prohibició als síndics clavaris de rebre cobraments o efectuar pagaments dels diners comptants del Sindicat, si no era per dita de taula de la Universitat «a hon perpetuament se trobarà la veritat del que hauran rebut e donat».⁸⁵ Als síndics clavaris se'ls vetava l'expedició de pòlisses en Taula i la utilització dels diners del Sindicat. Altrament, restarien obligats a fer menció expressa a

⁸² ARM, AGC 5, *Actes del Gran i General Consell*, folis 103r-107r; QUADRADO, J. M., *Forenses y ciudadanos*, pàg. 272 (edició de 1986); MORRO, G., op. cit., pàg. 366.

⁸³ ARM, AGC 21, *Actes del Gran i General Consell*, folis 27r-28v; PLANAS, A., Op. cit., pàg. 382.

⁸⁴ ARM, AGC 21, *Actes del Gran i General Consell*, folis 27r-28v; PLANAS, A., op. cit., pàg. 382.

⁸⁵ ARM, AH 4473, *Determinacions del Sindicat de fora*, folis 8r-8v; ARM, AH 4472, *Determinacions del Sindicat de fora*, foli 2v.

la pòlissa del tauler de la Universitat de la raó que justificava els pagaments per ells ordenats, si no, el referit tauler no acceptaria els pagaments ordenats pels clavaris. Quant al seu salari, en percebrien un terç a l'introït del seu ofici i els restants dos terços repartits en dos pagaments, un cada quatre mesos.⁸⁶ Altres disposicions anaven encaminades a fiscalitzar l'actuació dels clavaris del Sindicat. Els capítols elaborats pel governador Miquel de Gurrea eren d'obligat acatament i havien de ser jurats pels novells clavaris a l'introït de llur ofici. Disposicions que, si bé podien tenir l'encomiable propòsit de vetllar per una correcta i honesta utilització dels recursos públics de la Part Forana, retallaven la potestat dels síndics clavaris en benefici de la superior autoritat dels jurats de la Ciutat. El fragment que reproduïm pertanyent als capítols de Gurrea, jurats pels clavaris, és ben eloqüent: «E que no rebreu peccunies algunes ni fareu pagaments alguns per lo dit Sindicat de comptants sinó per dita de taula de la Universitat de la present Ciutat en la qual deposareu o depositar fareu totes les peccunies del dit Sindicat.»⁸⁷ Aconseguit el control dels recursos econòmics del Sindicat, l'autonomia política de la Part Forana era més aparent que real.

Els plans de redreçament financer

Ens referirem exclusivament als plans de quitació de censals deguts pel Sindicat. La càrrega censatària pesava com una llosa sobre l'economia del Sindicat, situació que l'obligava a promoure plans de sanejament de les seves finances consistents en l'amortització dels censals deguts, i, a vegades, la substitució dels vells censals en nous censals a menor for. A partir de la dècada dels anys 1430, observam un propòsit continuat per part del Sindicat tendent a sanejar les seves finances mitjançant la redempció dels censals contrets. El 1436 el Consell del Sindicat determinava la quitació dels censals deguts i el pagament de les pensions en un termini de tres anys; el cost de tal operació fou una talla de 3.857 lliures sufragada per les viles.⁸⁸ Per tal d'oferir un coneixement més ampli de la política financera del Sindicat, exposam, a grans trets, el pla de reducció del deute aprovat pel Consell del Sindicat el 3 de novembre de 1444. El referit any el Sindicat havia de satisfer pensions censals per un muntant de 172 lliures, 8 sous, amb les quals havia adquirit 2.272 lliures de capital.⁸⁹ Les raons que empenyien el Sindicat a cercar solucions eren, bàsicament dues: l'alt interès que es pagava per alguns censals ja prorrogats a 6 lliures per morabatí —9,6%— (quan l'interès corrent era del 8%) i les clàusules que en alguns contractes de compravenda de censals estipulaven una penalització pecuniària si el venedor del censal —en aquest cas el Sindicat— no el redimia a la data prefixada.⁹⁰ El Consell de la Part Forana va aprovar un ambiciós pla de quitació dels censals deguts pel

⁸⁶ Aquesta disposició ens assabenta que, contràriament a la norma consuetudinària, ara els síndics clavaris percebien un salari. Possiblement es tractava d'una quantitat a l'alça amb la qual es justificarien les dietes despeses. De fet el que sí que percebieren des d'antuvi foren els salaris per jornals i dietes.

⁸⁷ Fragment del jurament prestat pels síndics clavaris el 2 de juny de 1514 (ARM AH 4473, *Determinacions del Sindicat de fora*, folis 45r-45v).

⁸⁸ ARM, *Suplicacions* 35, folis 140-141; ARM, AH 4255, *Processos del Sindicat*, s/f.; PLANAS, A., op. cit., pàg. 223.

⁸⁹ ARM, AH 4327, *Determinacions del Sindicat de fora*, folis 46r-47v.

⁹⁰ La dita penalització solia ser de 200 lliures (ARM, AH 4327, *Determinacions del Sindicat*, folis 46r-47v; MORRO, G., op. cit., pàg. 100).

Sindicat.⁹¹ L'amortització havia de realitzar-se en un període de tres anys. Els diners eixirien de la mateixa butxaca dels forans mitjançant tres talles que s'executarien per anualitats i per un import consonant al capital objecte d'amortització, interessos i les despeses inherents al dit pla. L'administració de les talles anava a càrrec d'un síndic o prohoms expressament votat per l'assemblea forana. En aquest cas, l'elegit per al primer any —1445— fou Guillem Palou, que havia de gestionar una talla de 871 lliures i 18 sous per amortitzar 672 lliures, 10 sous de pensions censals. La segona talla —1446— per import de 960 lliures aniria a càrrec de Pere Monroig, que aplicaria aquest producte a la quitació de 800 lliures de pensions censals. Finalment, el tercer any, 1447, Joan Parató administraria una talla per import de 893 lliures destinada a amortitzar 802 lliures de pensions censals.

A vegades el pla de redempció de censals era motivat per la incomoditat i les despeses supèrflues que originava el fet de tenir molts de creditors de censals de poca quantia. En aquest cas, la política del Sindicat perseguia la concentració de crèdits, amb la qual cosa s'estalviava despeses addicionals, obligades quan el deute era excessivament dispers, com era el cas amb les dietes i els peatges als portadors de lletres. En aquest sentit, el Consell del Sindicat, pel juliol de 1515, acordava amortitzar tots els censals deguts i efectuar una nova venda a un sol censalista, «perquè ab maior comoditat se treu partit de una persona, en cas de necessitat, que no de moltes».⁹² El referit any de 1515, els síndics clavaris afirmaven que 3.000 lliures a penes eren suficients per poder pagar el coronatge de la reina —700 lliures—, les gramalles dels síndics —100 lliures— i les pensions censals. La qual cosa vol dir que, descomptades les dues primeres quantitats, el Sindicat era obligat en unes 2.200 lliures de pensions, o sigui en un deute que oscil·lava entorn de les 27.500 lliures.⁹³ A vegades l'objectiu perseguit pel Sindicat era anàleg al que, a partir del segle XV, va pretendre la Universitat del Regne amb els creditors barcelonins: reconvertir el deute extern en intern. El pla d'amortització de censals que el Sindicat va emprendre el 1516 n'és un bon exemple. Efectivament, per un acord del seu Consell, tingut el 6 de setembre, decidia liquidar tots els censals deguts a creditors ciutadans i vendre'ls a creditors forans: «Ya sabeu bé —exposava el clavari— com lo Sindicat de la Part Forana és tingut y obligat a prestació anual de molts de censals los quals fa a hòmens de honor e altres habitants de la present Ciutat, prenent summa de sobre setecentes lliures»⁹⁴ (8.750 lliures de capital al 8%). Què era el que justificava tal insòlita determinació? Simplement els creditors ciutadans no contribuïen a les càrregues comunes de les viles, així doncs, es tallaria aquesta mena de sagnia financera que suposava la treta de diners de la Part Forana sense cap mena de reversió, «los diners no eixirien de la Part Forana». Altrament, si els creditors eren forans, «s'hi mirarien molt en no vexar lo Sindicat». La proposta partia de la lògica que, si el Sindicat mitjançant les seves operacions financeres —en aquest cas venda de censals— permetia el benefici i l'enriquiment dels particulars creditors, seria molt més profitós que els «particulars d'aquella —Part Forana— augmenten de béns—, ja que així «contribueixen per maior porció en los càrrechs y essent richs los particulars és feta richa la comunitat. E per lo contrari essent los particulars pobres la universitat ens és feta pobre».

⁹¹ Consell de la Part Forana celebrat a Inca el 25 de novembre de 1444 (ARM, AH 4327, *Determinacions del Sindicat de fora*, folis 45v-47v).

⁹² ARM, AH 4473, *Determinacions del Sindicat de fora*, folis 69r-69v.

⁹³ ARM, AH 4473, *Determinacions del Sindicat de fora*, folis 64v-65r.

⁹⁴ ARM, AH 4473, *Determinacions del Sindicat de fora*, folis 91r-91v.

La conclusió del Consell «nemine discrepante» fou «que los dits censals [...] sien quitats dels dits hòmens de honor e homes de la Ciutat, e sien de nou venuts y encarregats a persona o personas de la dita Part Forana qui contribuexen en los càrrechs de aquella».⁹⁵ El 1521, de les 656 lliures censals que pagava el Sindicat a un interès del 8% (capital 8.200 lliures), 616 restaren reconvertides en mans de creditors forans o ciutadans que, en contribuir a les càrregues comunes de les viles, eren considerats, a efectes fiscals, com aquells.⁹⁶

Pressupost d'ingressos i despeses del Sindicat durant el quinquenni 1440-1444⁹⁷

Clavaries del Sindicat	Ingressos	Despeses
Any 1440	1.277 ll.	1.267 ll., 5 s., 10 d.
Any 1441	1.654 ll., 17 s., 1 d.	1.586 ll., 11 s., 3 d.
Any 1442	1.065 ll., 14 s., 10 d.	1.005 ll., 7 s.
Any 1443	1.263 ll., 5 s., 4 d.	1.204 ll., 11 s.
Any 1444	4.310 ll., 1 s., 9 d.	3.953 ll., 2 s.*

* El pressupost de 1444 és molt superior als anteriors. La causa és el canvi de regiment de Concòrdia a Franquesa, impetrat pel capítol de la parcialitat *Call* Pere Descatlar. Li costà un donatiu de 2.500 ducats i el Sindicat li prestà 2.300 lliures.⁹⁸

La comesa dels síndics i clavaris. Consideracions entorn de la gestió de l'home públic forà

Atesos els límits d'aquesta aportació, prescindim de l'estudi d'altres càrrecs vinculats al Sindicat i només en fem una breu ressenya per tal d'oferir una mostra dels oficis contractats i sufragats pel referit organisme durant els segles XIV-XVI. Càrrecs permanents, com l'advocat, l'escrivà, els oïdors, el servei a la casa.⁹⁹ Càrrecs eventuais com els juristes, assessors, impugnadors, ambaixadors, reportadors...,¹⁰⁰ i, finalment, altres càrrecs sorgits a conseqüència dels grans conflictes que enfrontaren el Sindicat amb l'administració ciutadana, com la figura de l'*assistent* creada el 1454 arran de les disposicions donades pel rei Alfons a Nàpols.¹⁰¹ Com hem escrit, la comissió executiva del

⁹⁵ ARM, AH 4473, *Determinacions del Sindicat de forà*, folis 91r-92v.

⁹⁶ ARM, AH 3104, *Capbreu de censals de la universitat de la Part Forana*, any 1515; PLANAS, A., op. cit., pàg. 227.

⁹⁷ Dades extretes dels registres de clavaria conservats a l'Arxiu del Regne de Mallorca sota la referència: AH 4054, 4055, 4053, 4086, 4084, 4085, 4082, 4083, 4079, 4080 i 4081.

⁹⁸ MORRO, G., op. cit., pàg. 98.

⁹⁹ El Sindicat, el 1519, abonava un salari de 4 lliures a una dona «per servir y estar en la casa del Sindicat» (ARM, AH 3254, *Clavaria d'en Joan Parató*, foli 41v).

¹⁰⁰ La figura del *reportador* o *informador* fou vigent els anys que seguiren l'alçament forà i la seva comesa era precisament la que ens indica el seu nom: efectuar ambaixades curtes per tal d'informar els ambaixadors forans instal·lats a Nàpols i alhora coadjuvar amb ells en la consecució dels objectius perseguits per via diplomàtica.

¹⁰¹ Les disposicions reials preveien l'habilitació de dos *assistents*, un de menestral i l'altre forà, la missió dels quals seria assistir els clavaris de la Consignació en la seva tasca de percepció, ingrés i distribució dels diners provinents de les impositions. En certa manera es tractava d'efectuar una mena de control vora els clavaris de la Consignació. Les instruccions relatives a l'elecció dels *assistents* es poden veure al *Llibre dels molts e bons privilegis* conservat a l'Arxiu del Regne de Mallorca, Còdex núm. 16, folis 26r-28r.

Sindicat era integrada per deu síndics, de renovació anual, dos dels quals exercien de clavaris. La sentència arbitral de 1315 havia perfilat la comesa essencial dels deu síndics: participar amb els jurats de Ciutat en l'elaboració d'ordinacions sobre matèries d'abast insular i conèixer dels assumptes d'interès general. Quant al funcionament de la dita comissió, l'esmentada sentència n'havia assenyalat les directrius: dels deu síndics, sis es dedicarien a negociar, amb els jurats, l'ordinació de capítols que afectassin l'interès comú dins l'àmbit de tota l'illa. Quatre exercirien com a oïdors en el retiment de comptes dels jurats i vuit romandrien a la Ciutat durant les sessions del Consell General, a les quals serien convocats, preceptivament, dos prohoms de cada vila.

La pragmàtica sanció de Berenguer d'Abellà de 1372 havia limitat les atribucions fiscals del Sindicat en obligar-lo a sol·licitar llicència del governador en la imposició de talles a la Part Forana.¹⁰² L'any següent, Pere el Cerimoniós dispensava el Sindicat de l'esmentada llicència quan el producte de les referides talles es destinà a les obres públiques assenyalades a la sentència de 1315.¹⁰³ El 1381 el Cerimoniós va disposar que els comptes dels síndics clavaris fossin examinats, exclusivament, pels oïdors forans elegits pel seu Consell, tal com era acostumat abans de la pragmàtica sanció d'Abellà.¹⁰⁴

La pragmàtica de 1387, coneguda com a «pragmàtica del Sindicat», suposà una extensa regulació d'aquest organisme. El seu contingut normatiu preveia el procés electoral (celebrador el 8 de gener, pel procediment de llistes d'elegibles custodiades dins bossots i l'extracció de redolins amb el nom dels elegits). Fixava el nombre de consellers en cinquanta-un, repartits entre les distintes viles d'acord amb llur demografia i llur aportació econòmica. Regulava l'elecció de la comissió de deu síndics, l'elecció dels dos clavaris i dels tres oïdors de comptes del Sindicat. La dita pragmàtica preveia un complex mecanisme de renovació de la Conselleria forana, per quartes parts —tretze consellers cada any—, que causaven baixa, a sort, i serien reemplaçats mitjançant el mateix procediment d'insaculació i extracció de redolins. D'aquesta manera, cada quatre anys es completaria la renovació de la Conselleria.

A causa de les querelles entre els síndics i els jurats per mor de la utilització dels fons públics, que els jurats, segons la denúncia dels síndics, feien en ús privatiu de la Ciutat, la pragmàtica d'Anglesola —1398— disposà que de cada 100 lliures despeses en atencions exclusives de la Ciutat, els jurats en lliurassin als síndics clavaris 40. Aquesta proporció —un 40%— representa la concessió més favorable que la reialesa féu al Sindicat al llarg de la seva història,¹⁰⁵ si bé resta un tant ambigua «segons més o menys».

En principi els membres del Sindicat no podien cobrar salari com a retribució a llur administració, solament podien percebre els jornals i les dietes justificades degudament en llur registre, però, en una data més tardana —segle XVI—, observam que els síndics clavaris s'assenten 100 lliures en concepte de salari, més altres 10 pel drap de la gramalla.¹⁰⁶ La percepció de salari per part dels clavaris ja havia de ser vigent el 1513, ja que, com hem vist, el referit any, el governador de Mallorca regulava, per decret, els

¹⁰² La pragmàtica de Berenguer d'Abellà ha estat publicada per PONS, A., *Constitucions i Ordinacions en el regne de Mallorca*, pàg. 89-90.

¹⁰³ ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, foli 67r; ARM, Còdex 16, *Llibre dels molt e bons privilegis*, foli 83r; CATEURA, P., op. cit., pàg. 455-456.

¹⁰⁴ ARM, Còdex 14, *Sindicat de fora*, foli 122v; ARM, Còdex 16, *Llibre dels molts e bons privilegis*, foli 138r; CATEURA, P., op. cit., pàg. 513-514.

¹⁰⁵ ACA, Cancelleria (Maioricarum), 2356, foli 14r.

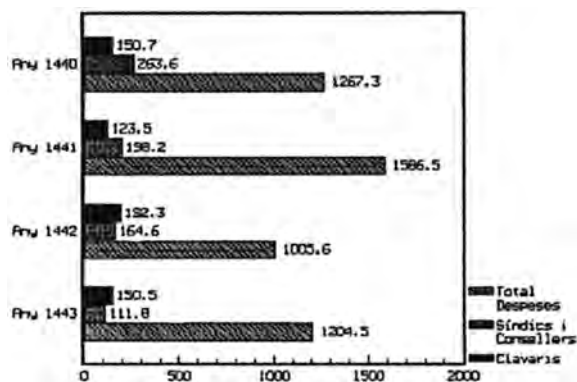
¹⁰⁶ ARM, AH 4352, *Clavaria d'en Miquel Palou*, foli 79v.

terminis de percepció del dit salari. Altrament, l'import de les dietes varià lleugerament segons la pragmàtica vigent. L'import de les dietes el 1440 era el següent:

Consells Generals a Ciutat	4 sous. ¹⁰⁷
Dietes despeses per la revisió de comptes d'altres clavaris	6 sous.
Dietes despeses en afers del Sindicat	7 sous, 6 diners.
Per negocis del Sindicat a Ciutat	5 sous. ¹⁰⁸

Els síndics clavaris ben aviat assoliren la més alta responsabilitat executiva del Sindicat. Com hem vist, la sentència de 1315 es limità al reconeixement de la comissió dels deu síndics i a fixar-ne la distribució de funcions, però no estatuí cap mena de preeminència d'uns sobre els altres. El 1360 ja es documenta la presència dels síndics clavaris elegits pel Consell de la Part Forana, però llur existència devia ser anterior i es devia relacionar amb una de les comeses essencials del Sindicat: la gestió dels cabals públics de les viles i llur aplicació a les necessitats comunitàries. Les successives pragmàtiques que es concediren al llarg dels segles XIV-XV reglamentaren l'elecció dels clavaris, els quals fins el 1384 foren elegits pel Consell del Sindicat, constituït per dos prohoms de cada vila. La pragmàtica de 1384 establí un sistema mixt d'insaculació i extracció. Tres anys després, la pragmàtica del Sindicat —1387— disposava que els síndics, igual que els consellers, s'elegirien «a les més veus» pels síndics i consellers sortints. El regiment de *Concòrdia* —1440— s'havia projectat com una alternativa entre la pura sort —*Pragmàtica*— i la lliure designació —*Franquesa*—, i cercà una fórmula en la qual es combinaven ambdues pràctiques. Tot amb tot, la normativa del regiment de *Concòrdia* desenvolupava la filosofia electoral que anys més tard inspirà

Taula comparativa de les dietes percebudes pels clavaris, pels síndics i consellers en relació amb el «total despeses», és a dir, el total del pressupost anual despès pel Sindicat¹⁰⁹

¹⁰⁷ En pagava dos la Universitat del fons comú i els altres dos les parròquies.

¹⁰⁸ ARM, AH 4084, *Clavaria d'en Salvador Riera*; ARM AH 4085, *Clavaria de n'Antoni Huguet*.

¹⁰⁹ Dades extretes dels registres següents de clavaria: ARM, AH 4054; ARM, AH 4055 (1440), ARM, AH 4053; ARM, AH 4086 (1441), ARM, AH 4084; ARM, AH 4085 (1442) i ARM, AH 4082; ARM, AH 4083 (1443).

la pragmàtica de *Sac i Sort*¹¹⁰ que confiava l'elecció dels síndics clavaris a la sort, en disposar que llur elecció es fes per insaculació dels deu síndics elegits.¹¹¹ Com hem escrit, la sentència de 1315 no estableix cap mena de jerarquia interna entre els síndics, però per privilegi atorgat pel Cerimoniós el 1372, els forans aconseguiren la gestió dels impostos directes —talles— a l'àmbit de la Part Forana, si bé l'administració dels impostos indirectes continuà en mans dels clavaris de la Universitat.

Els síndics forans havien de ser «aptes e suficients» i es recomanava que fossin «hòmens de bé e rics». En la presa del càrrec prestaven «fermançes» —fiances— en béns i diners per tal de garantir que el Sindicat fos preservat dels perjudicis ocasionats per una mala administració. Tot i amb això, quan es tractava d'operacions d'envergadura i arriscades solien exigir carta de «gordar de dany», document que signava el creditor del Sindicat i que el comprometia a sufragar dels seus peculis totes les despeses dimanants de l'operació concertada amb els síndics i a no exigir al Sindicat cap mena d'indemnització.¹¹²

A partir de 1381 els síndics clavaris havien de retre compte de llur administració davant els oïdors elegits pel seu Consell tal com es feia abans de la pragmàtica sanció d'Abella —1372.¹¹³ El fet que els membres del Sindicat pertanyessin a la «mà major» (categorització basada en la riquesa) pot induir a la creença que la Part Forana era majorment representada per uns hisendats que per lògica havien de tenir uns interessos econòmics afins amb l'alta classe estamental ciutadana i que aquesta posició de riquesa dels síndics dificultaria una gestió imparcial i favorable als interessos de la Universitat forana. En aquest sentit, hom ha relacionat la pràctica —perjudicial per a les viles— de la domiciliació a Ciutat de rics pagesos que, una vegada instal·lats a la capital, no contribuïen a les càrregues comunes de les viles per les possessions que hi tenien. Sense qüestionar la part d'encert que hi pot haver en aquestes apreciacions, la cosa certa és que la documentació mallorquina medieval i moderna és plena de testimonis que palesen una posició ferma per part dels síndics i clavaris en la defensa del patrimoni legal de la Part Forana i dels interessos de la comunitat vilatana. L'èxit de la gestió dels ambaixadors forans vers la Cort reial durant l'últim terç del segle XIV n'és un exemple destacat per la historiografia.¹¹⁴ Fins i tot el 1390 aconseguiren quelcom insòlit: subvertir, substancialment, l'estructura del Consell General.¹¹⁵ La tenacitat dels síndics en la defensa de llurs plantejaments, malgrat que no fossin conformes a l'interès de Ciutat, ha estat encomiada per la historiografia.¹¹⁶ En diverses ocasions els síndics foren arrestats pel governador en negar-se a les pretensions ciutadanes respecte a la recaptació de talles generals¹¹⁷ i en repetides ocasions els referits

¹¹⁰ SANTAMARIA, À., *El municipio en el reino de Mallorca*, pàg. 19.

¹¹¹ PONS, A., *Constitucions... II*, pàg. 255.

¹¹² Tal fou el cas amb el préstec per import de 2.300 lliures sol·licitat per Pere Descatlar al Sindicat arran del donatiu que féu a la Corona el 1444 per tal d'obtenir el regiment (ARM AH 4327, *Determinacions del Sindicat forà*, foli 44).

¹¹³ L'esmentada pragmàtica disposava que el retiment de comptes dels síndics clavaris es fes davant els oïdors elegits *ex professo* i davant el mestre racional (PONS, A., op. cit., pàg. 89-90; PLANAS, A., op. cit., pàg. 159).

¹¹⁴ SANTAMARIA, À., *Mallorca en el siglo XIV*, pàg. 159 i 189.

¹¹⁵ Aconseguint una reducció de vint consellers ciutadans i un increment del nombre de consellers forans de manera que la correlació fou de vuitanta consellers ciutadans i trenta-sis consellers forans (SANTAMARIA, À., *Mallorca en el siglo XIV*, pàg. 173).

¹¹⁶ SANTAMARIA, À., *El Levantamiento foráneo*, pàg. 156.

¹¹⁷ SANTAMARIA, À., *El reino de Mallorca en la primera mitad del siglo XV*, pàg. 92 i 93.

clavaris hagueren de pagar el *carcellatge*.¹¹⁸ Alguns, com fou el cas amb Guillem Palou de Comasema, síndic, clavari i ambaixador, repetides vegades, abans, durant i després de l'alçament forà, veieren minvat llur patrimoni després d'haver prestat molts i notables serveis a la Part Forana a risc de la pròpia vida.¹¹⁹ Altres síndics i clavaris foren denunciats de mantenir posicions properes als postulats dels revolucionaris.¹²⁰ Ja hem esmentat que en certs moments de la seva història el Consell del Sindicat demanà la separació política i administrativa respecte de la Ciutat. Aquestes notes —breus per raons òbvies— ens perfilen una actitud que no s'adiu gaire amb la imatge d'uns síndics i clavaris rics que aprofiten la magistratura en benefici de llur patrimoni, més aviat denoten una concepció de l'administració i del govern zelosa de la seva autonomia i del patrimoni legal acumulat. Una administració al servei de la Part Forana, de la *mare*, com la solien definir amb el llenguatge de l'època.¹²¹ Tammateix no es pot negar que hi va haver conductes interessades i fraudulent, més proclius a actuar en benefici propi que no pas al servei del Sindicat. El cas del clavari Antoni Vidal de Selva —1437— n'és el més sorollós que he documentat al segle XV, però, amb tot i això, el Sindicat gaudia d'uns mecanismes de reacció contra els casos de corrupció bastant efectius. El contenciós interposat pels síndics successors contra el dit Vidal —ben relacionat amb els alts estaments ciutadans— va concloure amb la restitució al Sindicat dels béns —diners— pressumptament defraudats.¹²² Arran de l'esmentat plet, el Sindicat aconseguí un privilegi pel qual els clavaris condemnats com a deutors a la Universitat forana no podrien apel·lar la sentència dels oïdors davant el governador —per aquest procediment els plets s'eternitzaven en perjudici del Sindicat—; en un futur, els clavaris deutors només podrien apel·lar davant els síndics i els comptadors.¹²³

La conveniència de pertànyer a la *mà major* responia, també, a un fet de pur pragmatisme polític: els clavaris havien de posseir cert patrimoni per tal de garantir la possibilitat de restituir al Sindicat, però també per donar imatge de solvència a la institució. El 1430, per exemple, el lloctinent del governador, Llätzer de Lloscos, s'adreçava als batlles perquè cessàs l'execució que els censalistes feien sobre el Sindicat «contre los síndichs e clavaris e altres persones tengudes e obligades per rahó dels dits censos deguts».¹²⁴ El fet que els clavaris haguessin d'avançar els seus propis peculis enfront de

¹¹⁸ Exacció que el carceller cobrava al pres després de posar-lo en llibertat. El carcellatge pagat pels clavaris s'incrementa, notòriament, els anys immediats que segueixen la revolta forana de 1450 (MORRO, G., *Mallorca a mitjan segle XV...*, pàg. 396).

¹¹⁹ Tasca ben meritòria que no escapà a l'aguda observació del gran historiador QUADRADO (*Forenses y Ciudadanos*, ed. de 1896, pàg. 242-243). El 1456 la Procuració Reial li confiscà 314 ovelles per no pagar la taxa —30 lliures— que li pertanyia en la condemna general a la Part Forana i que li costà 150.000 lliures (ARM, AH 495, folis 263-265).

¹²⁰ Com fou el cas amb els síndics clavaris de 1452-1454, Jaume Bonafè i Pere Bover, acusats d'aconsejar a favor de la construcció de la galera amb la qual més de tres-cents revoltosos partiren cap a Nàpols el 1452 (MORRO G., *Mallorca a mitjan segle XV...*, 383).

¹²¹ MORRO, G., *Mallorca a mitjan segle XV...*, pàg. 378.

¹²² Antoni Vidal regí com a clavari del Sindicat el 1437 (ARM, AH 2066), les referències sobre el litigi interposat pel Sindicat es troben als registres de clavaria següents fins el 1445 (MORRO, G., op. cit., pàg. 63-67).

¹²³ Privilegi impetrat per l'ambaixador Joan Albertí l'11 d'abril de 1445 (ACA, Cancelleria [Majoricarum] 2729, foli 8r; ARM, Còdex 16, *Llibre del Sindicat de fora*, foli 184r; MORRO, G., *Mallorca a mitjan segle XV...*, pàg. 68).

¹²⁴ ARM, AH 3352, document solt inclòs a la clavaria d'en Gabriel Reial, de Sineu, any 1410.

situacions d'emergència o en casos d'execució al Sindicat no era atípic. Altrament, no desconeixien que tals avenços podien resultar de difícil recuperació o si més no conflictius, atesos els mecanismes fiscalitzadors del mateix Sindicat. El *súmmum* d'aquesta posició arriscada dels clavaris l'observam els anys 1452-1454. Efectivament, registram situacions en què han de pagar, dels seus diners, el *carcellatge*, és a dir, els dos sous per dia per haver estat retinguts a la presó a instància dels creditors del Sindicat.¹²⁵ Un cas molt il·lustratiu del que exposam, el tenim en l'ambaixada a Nàpols que tingué com a protagonistes destacats els ambaixadors forans Guillem Palou de Comasema i el notari de Sóller Antoni Font, entre d'altres. Ambdós havien exercit una considerable activitat pública, sobretot el primer, com a síndic i clavari, ambaixador i com a ordenador de la guerra a la Part Forana.¹²⁶ L'esmentada ambaixada es perllongà per espai d'uns dos anys. No cal recordar que per aquelles contrades els ambaixadors havien de seguir l'itinerari del rei, fet que multiplicava les despeses en dietes i mitjans de transport; per contra, els ambaixadors, per finançar llur estada, no tenien altra alternativa, atesa la manca de liquiditat, que la negociació de canvis amb els prestamistes d'aquells llocs, mitjançant l'acceptació de lletres o documents mercantils que el tenidor, o la persona per ell delegada, posteriorment, endossaria al Sindicat. Considerant la penúria financera d'aquest organisme i la mala propaganda contra aquest escampada pels ambaixadors de Ciutat, la gran dificultat dels ambaixadors forans era trobar qui els prestàs diners. En situacions com la descrita, s'entén la importància de la capacitat econòmica de l'home públic al servei de la Part Forana. De fet, Guillem Palou, en un memorial de greuges formulat davant la Cúria de la Governació el 1455, reclamava al Sindicat les quanties següents:¹²⁷

— 12 lliures per 50 jorns que treballà com a comissionat per la Part Forana a l'estiu de 1451 quan es trobaven a Mallorca el comte de Prades i el ciutadà barceloní Joan de Marimon, tramesos per les Corts Catalanes per pacificar el Regne. A 5 sous el jorn.

— 90 lliures de dues ambaixades fetes a Barcelona davant la reina a l'estiu i a la tardor de 1451. A 30 sous el jorn.

— 500 lliures pels danys inferits per la host camperola a la seva alqueria de Comasema per haver promogut, d'acord amb el Consell dels Trenta i del governador, una campanya de pacificació a les viles.

— 5 lliures per raó de 5 dies que estigué arrestat a Ciutat per raó d'un canvi de 40 lliures que va prendre des de Barcelona estant, en qualitat d'ambaixador, canvi no acceptat pel Sindicat.

— 960 lliures per 640 jorns que durà la seva ambaixada a Nàpols —1452-1454— acordada pel Consell de la Part Forana, fruit de la qual foren les provisions reials de maig de 1454.

¹²⁵ Generalment, aquestes situacions es produïen en no haver satisfet, puntualment, els canvis presos pels ambaixadors forans. El clavari Jaume Bonafè, que juntament amb Pere Bover va administrar un exercici excepcional —1452-1454— anotà deu assentaments pel pagament del carcellatge que hagué de patir a instància de creditors que no percebien, amb puntualitat, els canvis presos pels ambaixadors forans (MORRO, G., op. cit., pàg. 396).

¹²⁶ El 1440, el clavari del Sindicat Guillem Palou assentava unes dietes endarrerides pertanyents a 1431: «Lo qual any yo dit Guillem Palou fuy síndic de la Part Forana e fuy dels tres ordenadors de la guerra per la dita part Forana de nombre de les nou persones elegides per lo Gran e General Consell en administrar la dita guerra» (ARM, AH 4055, foli 51r).

¹²⁷ ARM, AH 6138, lligall solt.

— 1.000 lliures per la ignomínia que li suposà ser encarcerat diversos dies a la presó reial de Ciutat en no voler atendre el Sindicat uns canvis presos per Palou quan es trobava a Nàpols en qualitat d'ambaixador.

Les sumes reclamades ascendien a la respectable quantitat de 2.567 lliures —l'equivalent al pressupost del Sindicat de finals del segle XV. El motiu de la querella era que Guillem Palou i el seu company d'ambaixada, Antoni Font, consideraven que, atesa la importància, gravetat i complexitat de les seves gestions, la revisió dels seus comptes no podia reduir-se, exclusivament, a una rigorosa definició practicada pels oïdors del Sindicat, car ells estant a Barcelona i a Nàpols havien hagut de negociar múltiples qüestions sense poder comptar l'acord del Consell ni del Sindicat. Qualsevol partida no suficientment documentada o qualsevol decisió controvertida podia ser recusada pel Sindicat i això suposava no recobrar les quantitats despeses. Per la seva part, els síndics argumentaven que passar per alt el privilegi concedit el 1445 pel qual els examinadors, en última instància, eren els oïdors del Sindicat, era una presumpció inacceptable i un mal precedent. D'altra banda, denunciaven que Palou no havia retut degut compte de la talla a ell confiada el 1445 —l'import de la qual, 872 lliures, era destinat a la quitació de censals. El plet suscitat entre Palou i el Sindicat al final requerí la intervenció del mateix monarca, el qual des de Nàpols, el 25 d'octubre de 1454, instava el Sindicat perquè, sots pena de 500 florins d'or, «sens dilació, plet o litigi» satisfessin els esmentats Palou i Font.¹²⁸

El cas exposat, crec que exemplifica bastant bé les dificultats de gestió dels síndics, clavaris i altres càrrecs vinculats a l'administració del Sindicat i ens referma en allò que hem indicat abans: la suficiència econòmica i la capacitat de gestió esdevenien atributs essencials per a una eficaç gestió al servei de la comunitat vilatana, però no únics. El sentiment d'un obligat servei a *la terra*, a la defensa d'una plataforma on convergeixen objectius, interessos i creences compartits, també s'hi troba latent. Finalment, una reflexió: el perill d'incórrer en simplificacions o en visions estereotipades si aplicam un tractament estrictament economicista als fets, sense considerar altres factors que havien d'incidir en la conducta dels síndics i clavaris. Factors que, d'altra banda, lluny de suggerir una imatge fàcilment catalogable del gestor públic de la Part Forana, li donen una fesomia d'una gran complexitat.

Relació d'abreviatures

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
AGC	Actes del Gran i General Consell
AH	Arxiu Històric
AHDE	<i>Anuario de Historia del Derecho Español</i>
ARM	Arxiu del Regne de Mallorca
BSAL	<i>Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana</i>
IdEB	Institut d'Estudis Baleàrics
LR	Lletres Reials

¹²⁸ ACA, Cancelleria (Majoricarum) 2738, foli 24r.